

“Restorative Practices”: de Curaçaose ervaring

Ellen Maduro

Inleiding

Eerder is in de Modus een tweetal artikelen verschenen over “Restorative Justice” (RJ). Het eerste artikel (Jaargang 10 nr. 3) bevatte een algemene uiteenzetting over de oorsprong van RJ, wat de RJ-benadering inhoudt, voordelen en beperkingen, een overzicht van de toepassing wereldwijd. In het tweede artikel (Jaargang 10 nr. 4) is ingegaan op de voorwaarden voor toepassing van RJ, voorbeelden van de RJ-aanpak en enkele resultaten van evaluatieonderzoeken van RJ-programma’s.

Op Curaçao wordt de herstelbenadering door Fundashon Sentro di Dama (SEDA) toegepast. De werkzaamheden hieromtrent worden in nauwe samenwerking met het International Institute for Restorative Practices uitgevoerd. Het onderhavig artikel beoogt inzicht te geven in de werkzaamheden die op dit terrein worden verricht. Er zal worden ingegaan op het concept “Restorative Practices (Herstelpraktijken) zoals het International Institute for Restorative Practices dit ziet, de restauratieve processen, de toepassing hiervan door SEDA en de reikwijdte van deze methodologie.

International Institute for Restorative Practices (IIRP)

De International Institute for Restorative Practices (IIRP), (Bethlehem, Pennsylvania) is de eerste academische instelling die geheel gewijd is aan restauratieve praktijken. IIRP verzorgt vervolgoopleidingen op academisch niveau voor professionelen en verricht onderzoek op het gebied van restauratieve praktijken. Het doel dat IIRP voor ogen heeft is om mensen te helpen in hun proces om zelfredzaam te worden (persoonlijke ontwikkeling). Het gaat om een positieve beïnvloeding van het menselijke gedrag en als gevolg hiervan, bevordering van burgerschapszin¹.

Binnen genoemd instituut wordt herstelrecht beschouwd als onderdeel van herstelpraktijken. Herstelrecht omvat herstelprocessen van informele en formele aard die worden toegepast pas nadat schade is aangericht (als reactie op een gebeurtenis). Herstelpraktijken worden echter ook preventief toegepast. Het gaat hier om de proactieve toepassing van informele en formele processen. De visie van IIRP gaat dus veel verder dan bemiddeling en beraadslaging in crimineel justitiële context.

¹ <http://www.iirp.edu/>

Het gaat om een sociale wetenschap gericht op kennisverwerving met betrekking tot het opbouwen van sociaal kapitaal² (een netwerk van sociale relaties, bijvoorbeeld een gezin, familie, klasgenoten, vriendenkring) en sociale discipline³ middels een participatief leer- en besluitvormingsproces (Wachtel, 2013. Defining Restorative⁴). De argumentatie achter deze visie is dat individuen in het geval van een goed gevestigd sociaal kapitaal in staat zullen zijn om een gezonde en positieve sfeer in hun specifieke omgeving te scheppen en in voorkomend geval beter te reageren op een conflictsituatie of wrijving en de orde te herstellen.

Het IIRP onderscheidt verschillende “herstelprocessen” die van betekenis zijn in de toepassing van herstelpraktijken. Deze variëren van informeel tot formeel (zie figuur 1).

Figuur 1 Herstelpraktijken continuüm

(Costello, Wachtel en Wachtel 2010)

Affectieve uitspraken (affective statements)

De affectieve uitspraak is de meest informele vorm van herstelprocessen en wordt beschouwd als een eerste stap om de gevoelens te uiten. In een klascontext heeft een affectieve uitspraak onmiddellijk effect op de dynamiek in de relatie leerkracht-leerling. De leerling krijgt een ander beeld van de leerkracht, dan het beeld van een afstandelijke autoriteit. Er wordt een gunstige sfeer gecreëerd, waarin leerkracht en leerling zich er goed bij voelen om hun prettige en onprettige gevoelens te uiten, het effect van het eigen gedrag op anderen te begrijpen en het gebeurde te herstellen. Affectieve uitspraken worden gebruikt in geval van positief en negatief gedrag.

² Sociaal kapitaal wordt door gedefinieerd als de relatie tussen individuen, het vertrouwen, wederzijds begrip, gedeelde waarden en gedrag die zorgen voor binding van en samenwerking tussen de individuen (Putnam 2001 en Cohen & Prusak 2001).

³ Sociale discipline is een concept dat betrekking heeft op vier benaderingen om sociale normen en sociaal gedrag te handhaven. Het gaat om “managementvormen” waarbij gebruik wordt gemaakt van een combinatie van hoge of lage mate van gezag en hoge of lage mate van ondersteuning. De combinaties zijn uitgezet in een zogenaamd *social discipline window*, waarbij de herstelbenadering in het hokje is geplaatst waar sprake is van een hoge mate van ondersteuning en hoge mate van gezag (gezagdragend). Een lage mate van ondersteuning en lage mate van gezag wordt in het raam aangeduid als verwaarlozend (onverantwoordelijk). Een hoge mate van ondersteuning en een lage mate van gezag wordt aangemerkt als duldzaam (paternalistisch) en lage mate van ondersteuning en een hoge mate van gezag wordt gelabeld als bestraffend (autoritair).

⁴ <http://www.iirp.edu/>

Affectieve vragen (affective questions)

De affectieve vraag helpt mensen om over de effecten van hun eigen gedrag na te denken en hun gevoelens ten aanzien van het eigen gedrag en dat van de ander onder woorden te brengen. Affectieve vragen leiden er toe dat mensen zich om elkaar gaan bekommeren. Affectieve vragen worden vaak in klascontext gebruikt, bijvoorbeeld in geval van pesterij of belediging.

Kleine spontane beraadslagingen (small impromptu conferences)

Spontane beraadslagingen zijn geschikt voor bijvoorbeeld toepassing in een schoolsetting, als zich kleine incidenten voordoen. Partijen worden meteen bij elkaar gebracht, waarna een gesprek plaatsvindt waar alle partijen zich kunnen uiten over de effecten van eigen en elkaars gedrag en met voorstellen kunnen komen om de situatie op te lossen.

Cirkel (group or circle)

In een cirkel geschiedt de discussie tussen de deelnemers die in een cirkelvorm bij elkaar gaan zitten. Een cirkel geeft het gevoel van gemeenschappelijkheid, verbondenheid, erbij behoren, eerlijkheid, gelijkheid, compleetheid en veiligheid (Wachtel 2013; Costello, Wachtel en Wachtel 2009). Een cirkel wordt toegepast ten behoeve van conflictoplossing, genezing, steun, besluitvorming, uitwisseling van informatie en relatiebevordering. Cirkels worden toegepast in geval er iets goed te maken valt, maar kunnen net zo effectief zijn als preventie instrument (ontwikkeling van sociaal kapitaal en groepsnormen) (Costello, Wachtel en Wachtel, 2009).

Cirkels worden in diverse settings (organisaties, instituties, gemeenschap) gebruikt. In het onderwijs worden cirkels regelmatig gebruikt. Onder andere de zogeheten “check in en check out” cirkels, aan het begin en aan het eind van de schooldag of les.

Bedrijven gebruiken kwaliteitscirkels om het personeel te betrekken bij het proces van ontwikkelen van hogere productiestandaards (Wachtel 2013; Costello, Wachtel en Wachtel 2009)

Formele beraadslaging (formal conference)

IIRP onderscheidt twee typen beraadslagingen; de restauratieve beraadslaging (restorative conference) en de familiegroepsberaadslaging (family group conference).

Restauratieve beraadslaging (restorative conference)

Een restauratieve beraadslaging is een gestructureerde bijeenkomst in passende opbouwende sfeer, waarbij slachtoffers, daders, hun familie en vrienden elkaar ontmoeten om over de effecten van de aangerichte schade te praten en hoe deze het beste te herstellen. Een vechtpartij of het hebben van drugs zijn geschikte zaken voor een dergelijke beraadslaging. Iedereen neemt vrijwillig deel aan de beraadslaging en de dader moet van tevoren schuld hebben bekend. Een getrainde bemiddelaar legt de contacten, geeft de nodige uitleg en brengt alle partijen bijeen. De bemiddelaar begeleidt de gesprekken waarbij de deelnemers discussiëren over de aangerichte schade en hoe deze te herstellen.

De gesprekken vinden plaats volgens een handleiding, teneinde de rol en bemoeienis van de bemiddelaar in de discussie te voorkomen.

De dader geeft een weergave van wat gebeurd is en alle partijen geven een beschrijving van het effect van de misdaad op hun leven. Het slachtoffer kan zijn of haar gevoelens tonen, vragen stellen aan de dader en naar voren brengen wat voor oplossing hij of zij verwacht van de beraadslaging en aangeven hoe de dader de schade kan herstellen. De dader kan een start maken met het herstelproces door verontschuldiging te bieden, een overeenkomst (via een eenvoudig schriftelijk contract) te sluiten voor bijvoorbeeld terugbetaling, persoonlijke of gemeenschapsdienst. (Wachtel 2013; Costello, Wachtel en Wachtel 2009; U.S. Department of Justice, 2000).

Het beraadslagingsproces moet de garantie bieden dat de dader zich aan de herstelafspraken houdt. De dader blijft verantwoordelijk. Tegelijkertijd is dit voor de dader een gelegenheid om zich van het stigma "dader" te ontdoen. Deze processen worden toegepast in scholen en universiteiten, op de werkvloer, bij rechtbanken, reclasserings- en penitentiaire instellingen, door de politie in het geval van een "first offender".

Familie(gezin) groepsconferentie (Family Group Conference - FGC)

In Amerika heet dit "Family Group Decision Making" (FGDM). Dit proces vindt zijn oorsprong in Nieuw Zeeland met de aankondiging van de "Children, Young Persons and their Families Act" in 1989. Het bijzondere van dit restauratief proces is dat de familie alleen achterblijft in de ruimte, nadat een maatschappelijk werker en andere professionelen de familie hebben ingelicht over wat de overheid van hen verwacht en wat de beschikbare middelen en diensten zijn om de familie te ondersteunen. De familie kan het dan in alle rust hebben over de verantwoordelijkheden voor hun leden en beslissingen nemen die anders door de professionelen zouden zijn genomen. Dit proces van ondersteuning van de cliënten en hen zich tegelijkertijd te laten bezinnen op hun verantwoordelijkheden, leidt tot het ontwikkelen van sociaal kapitaal (bevordering van de relatie tussen de leden, meer hechting en bereidheid tot samenwerking), het werken aan zelfredzaamheid, met als gevolg betere resultaten, minder conflicten met professionele hulpverleners, meer informele steun en een meer functionele familie.

SEDA

Fundashon Sentro di Dama (SEDA) is op 13 februari 1980 opgericht. SEDA is een non gouvernementele organisatie (NGO). Bij SEDA staan vrouwen en hun familie centraal. Dit komt tot uiting in hun visie: "SEDA is van en voor vrouwen en hun familie".

SEDA verwezenlijkt haar visie door het opzetten en uitvoeren van programma's en projecten, en via politieke druk aandacht te vragen voor genderrechten en beleid met betrekking tot duurzame ontwikkeling.

De instelling geeft sociale en materiële hulpverlening en doet aan vorming (vormingsprojecten, materiaalontwikkeling, capaciteitsopbouw, voorlichtingsprogramma's en -projecten). Er is een korps van vrijwilligers en professionelen waar mee gewerkt wordt.

SEDA en de herstelbenadering

De aanleiding voor SEDA om de herstelbenadering aan te wenden als een methodiek voor dagelijkse toepassing in het werken met cliënten/hun doelgroep, vloeit voort uit het soort hulpverleningsverzoeken dat binnenkomt bij SEDA. Het betreft onder anderen conflicten in het gezin, verschillende vormen van huiselijk en relationeel geweld, personen die willen praten over hun levenssituatie.

In 2011 hebben twee medewerkers van SEDA bij het International Institute for Restorative Practices deelgenomen aan de cursus "Basic Restorative Practices". SEDA heeft de noodzaak ingezien om trainingen te organiseren voor alle hulpverleners waar mee samengewerkt wordt. Zo

zijn er gedurende het jaar 2012 twee groots opgezette trainingen georganiseerd, elk met een opkomst van 45 personen uit voornamelijk de sociale zorgsector (overheids- en non-overheidsinstellingen) en het onderwijs. In de jaren daarna hebben verschillende trainingssessies plaatsgevonden. De bedoeling hiervan was om een "tsunami" effect te creëren met de introductie van een opkomende methodologie voor preventieve aanpak binnen gezinnen en een herstelaanpak als het gaat om slachtoffers van geweld en de daders (SEDA 2016; Rapportage 2015). De trainingen zullen ernaartoe moeten leiden dat de herstelbenadering zowel persoonlijk als in de werkzaamheden wordt nageleefd. In totaal zijn 160 hulpverleners opgeleid. Om continuïteit te garanderen zijn ook "train de trainers" cursussen verzorgd. Het trainerskorps bestaat uit 11 trainers. Upgrading geschiedt via Webinar (web gebaseerde seminars).

Sinds oktober 2012 heeft SEDA een licentieovereenkomst met IIRP. Dit houdt in dat SEDA door het Institute for Restorative Practices erkend wordt als de organisatie die de licentie draagt om zo de training 'Basic Restorative Practices' te geven.

Herstelpraktijken van SEDA

Herstelcirkels

In de herstelpraktijken van SEDA is de cirkel de meest gangbare aanpak. De cirkel wordt door de IIRP beschouwd als een gemeenschapssymbool, een van de meest uitzonderlijke en flexibele herstelpraktijken.

In het kader van de herstelpraktijken van SEDA worden dagelijks schoolcirkels gehouden. De schoolcirkels omvatten onder meer de zogeheten "check-in" en check-out" cirkels. Check-in" cirkels vinden plaats aan het begin van de les en "check-out" cirkels aan het einde van de schooldag. Deze zijn onder andere bedoeld om positief gedrag te bevorderen, om gevolgen van negatief gedrag aan het licht te brengen, om de verantwoordelijke persoon aansprakelijk te stellen voor zijn/haar daad. In

het kader van het Techno Future School project – resultaat van een project gericht op het registreren van drop outs op VSBO-scholen – past men op bepaalde VSBO-scholen deze cirkels dagelijks toe en wel twee keer per dag.

SEDA wordt door scholen benaderd om middels cirkels in geval van incidenten die zich voordoen op school de situaties aan te pakken. Het gaat dan bijvoorbeeld om pesterij, inbraak, vechtpartij, maar ook om bepaalde thema's klassikaal te bespreken of om begeleiding te bieden aan het onderwijzend personeel.

Voorts organiseert SEDA herstelcirkels om slachtoffers en daders van misdrijven bij elkaar te brengen teneinde de situatie waarin betrokkenen verkeren te restaureren.

Ook komen Bij SEDA verzoeken binnen van organisaties en instellingen voor een interne cirkelsessie. De cirkels worden afgestemd op de behoefte van de opdrachtgever.

Formele beraadslaging

Een andere toepassing van de herstelmethodologie betreft de "family decision making group" cirkel. In de ervaring van de door SEDA opgeleide dienstverleners worden deze cirkels meestal gehouden om familieleden de mogelijkheid te bieden om tot een besluit te komen over een zaak die in de familie geregeld moet worden (Leetz, M.)⁵. In het kader van sociale opvang door SEDA vinden dagelijks familie- en groepscirkels plaats.

Ten behoeve van het welzijn van familie/gezinnen organiseert SEDA ook de cursus "Re-authoring lives"⁶ (herschrijven van je leven), welke cursus gericht is op het gezinsleven en herstel.

⁵ Meyrtha Leetz, voorzitter van Fundashon Sentro di Dama

⁶ "Re-authoring lives" is een methode waarbij levensverhalen als instrument dienen om betekenis te geven aan de verschillende gebeurtenissen in iemands leven. De verhalen zijn een middel om ervaringen in het leven van een persoon te ordenen (te plaatsen binnen een patroon van bekende en herkenbare ervaringen), in tijdsperspectief te plaatsen en aan elkaar te koppelen, te interpreteren, een samenhang te ontdekken en de ervaringen te kunnen begrijpen. Middels de verhalen worden veranderingen in het leven duidelijk, alsmede de opeenvolging van gebeurtenissen. Door de verhalen krijgt de loop van ervaringen een begin en een einde. Verleden, heden en toekomst krijgen een zinvolle betekenis. Re-authoring lives" is een therapeutisch proces, waarin de betreffende persoon leert om te gaan met problemen. Via de verhalen worden problemen geëxternaliseerd. Het probleem wordt behandeld als een onderwerp en niet als een kenmerk van de persoon in kwestie (Epston, White en Murray 1989/1990).

Tabel 1. Door SEDA uitgevoerde herstelpraktijken in 2015

Schoolcirkels	Dagelijks
Herstelcirkels	Via O.M. 7 officiële beraadslagingen
Familieberaadslagingen	Regelmatig bij sociale hulpverlening en huisbezoeken
Restauratieve beraadslagingen	Dagelijks

Bron: Fundashon Sentro di Dama

Reikwijdte van de herstelbenadering op Curaçao

Medewerkers van diverse overheidsinstanties, NGO's en scholen hebben zich ingeschreven om de training van SEDA te volgen en inmiddels beschikken verschillende instanties over opgeleide dienstverleners, die nu de methodologische kennis hebben om in hun dagelijks werk herstelprocessen in de praktijk te brengen.

In de praktijk komt het voor dat zowel de politie, de rechtsvervolgers, de rechtbank, de reclasseringsambtenaren en de gevangenis in voorkomende gevallen de herstelpraktijken aanwenden om bepaalde zaken op te lossen. Sinds 2014 is door het Openbaar Ministerie een beleidsbeslissing genomen inzake toepassing van herstelpraktijken, die de samenwerking regelt tussen SEDA, de justitiële keten en Stichting Slachtofferhulp.

Het herstelprogramma kan tijdens de verschillende fasen worden gebruikt; bij arrestatie door de politie, vóór de tenlastelegging, na tenlastelegging/verhoor en de fasen die hierna volgen. Indien men een restauratief gesprek aanwendt in de fase vóór het uitspreken van een vonnis, dan kan dit eventueel leiden tot aanbevelingen ten aanzien van het vonnis. Dat wil niet zeggen dat wanneer men deelneemt aan een restauratief gesprek, dat de straf eventueel minder/lichter wordt. Deelname aan een restauratief gesprek geschiedt voor zowel daders als slachtoffers op vrijwillige basis. Een restauratief gesprek in het kader van justitie, staat bekend als Restorative Justice Conference. Tijdens een Restorative Justice Conference, wordt gebruik gemaakt van een aantal specifieke vragen voor de dader en het slachtoffer, op basis waarvan wordt ingegaan op het effect van de daad op andere personen. Wat zijn de effecten en wat kan gedaan worden om de 'relatie' zo veel mogelijk te herstellen en/of de situatie weer in balans te brengen. De conferentie alleen kan al voldoende zijn. Antwoord op de vraag: "Wat moet er volgens jou gebeuren om dit weer goed te maken", is tijdens elke conferentie weer anders (Minguel, T)⁷.

Evaluatie van en onderzoek naar "Restorative Practices"

Evaluatie van de herstelprocessen is van belang om de effectiviteit van de gedurende een zekere periode ontwikkelde en toegepaste programma's te meten. Het evalueren van herstelprogramma's is geen simpele taak; er moet een controle groep worden gevormd, de evaluatiedoelstelling moet duidelijk zijn, de aard en omvang van de programma's variëren, de succesindicatoren variëren, de operationalisatie van concepten verschilt, en zo zijn er talrijke factoren.

⁷ Tirsia Minguel, medewerker bij Fundashon Sentro di Dama

Het artikel "Restorative Justice": praktijk en evaluatie" (Modus Jaargang 10 nr. 4) omvat een uiteenzetting van de resultaten van verschillende onderzoeken die gedaan zijn om de effecten van herstelprocessen te evalueren. Voor meer informatie over effecten van herstelpraktijken wordt verwezen naar betreffende artikel. Het volgende is een citaat uit bovengenoemd artikel.

"McCold (2004) heeft onderzoek gedaan naar het verloop van zowel herstelprogramma's als formele rechtszaken en concludeert het volgende: (1) confrontatie van het slachtoffer en de dader leidt tot een hogere mate van succes (2) herstelprogramma's resulteren in een hogere mate van tevredenheid dan de formele rechtszaken, (3) de deelnemers ervoeren het RJ-proces als rechtvaardiger dan het proces in formele rechtszaken, (4) recidivisme na RJ-programma's is lager dan in het geval van formele rechtspleging".

Hoewel de toepassing van herstelprogramma's op Curaçao een vaste plek begint te krijgen is deze methodologie toch relatief nieuw. Er kan nog niet veel gezegd worden over de mate waarin de toepassing van de herstelmethodologie een impact heeft als instrument om conflictsituaties, gevolgen van negatief gedrag, criminele zaken, disfunctionaliteit in de huishoudens, etc. op te lossen (te herstellen). Terwijl de training van de trainers en hulpverleners centraal geschiedt vanuit SEDA, is in de praktijk sprake van een gedecentraliseerde toepassing van de methodiek op de verschillende werkplekken. Dit maakt het niet makkelijk om ontwikkelingen omtrent het effect van de herstel aanpak te evalueren.

Vanuit SEDA is in 2012 een begin gemaakt met een evaluatie van de mate waarin de getrainde hulpverleners de herstelprocessen op hun werkplek implementeren. Dit geschiedt via een enquête onderzoek onder de betreffende hulpverleners. Het ligt in de bedoeling om in 2016 een tweede meting te verrichten.

Desalniettemin is het aanbevolen om reeds in de huidige fase instrumenten te ontwikkelen om de effecten van de herstelinterventies te kunnen meten. Resultaten van onderzoek naar effecten van de herstelprogramma's kunnen bijdragen aan beleidsaanpassing en programmaontwikkeling, door knelpunten tegen elkaar af te wegen.

Samenvattend

Op Curaçao is SEDA de instelling die de herstelbenadering heeft geïntroduceerd. SEDA werkt nauw samen met de IIRP, die de conceptualisering van herstelpraktijken heeft ontwikkeld en op academisch niveau opleidingen verzorgt op dit gebied. IIRP beschouwt "herstelpraktijken" als een ruim begrip. Herstelprocessen worden preventief en achteraf als herstelinstrument toegepast. De verschillende herstelprocessen worden geplaatst op een continuüm van informeel naar formeel. Het betreft de volgende processen: affectieve uitspraak, affectieve vraag, kleine spontane beraadslaging, cirkel en formele beraadslaging.

Cirkels zijn de meest gangbare herstelprocessen die door SEDA worden toegepast. Deze vinden dagelijks plaats. Daarnaast organiseert SEDA ook formele beraadslagingen.

Medewerkers van diverse overheidsinstanties, NGO's en scholen zijn door SEDA getraind teneinde op hun werkplek de herstelprocessen te kunnen toepassen.

In 2014 is een samenwerking tot stand gekomen tussen SEDA, het Openbaar Ministerie, de justitiële keten en Stichting Slachtofferhulp met betrekking tot toepassing van herstelrecht (restorative justice).

In het kader van evaluatie heeft SEDA in 2012 een peiling verricht onder hulpverleners die de training hebben gevolgd, om de mate te meten waarin de herstelmethodologie wordt toegepast in de hulpverlening aan cliënten. In 2016 wordt een tweede peiling verwacht.

Daarnaast is het ook van belang om evaluatie-instrumenten te ontwikkelen om de effecten van herstelprogramma's op Curaçao te meten.

Geraadpleegde literatuur

Costello, B./Wachtel, J./Wachtel,T. (2009). The Restorative Practices Handbook. For teachers, disciplinarians and administrators.

Costello, B./Wachtel, J./Wachtel,T. (2010). Restorative Circles in School. Building community and enhancing learning.

McCold, Paul (2004). A summary of "A Survey of Assessment Research on Mediation and Restorative Justice": Restorative Practices E FORUM, June 29, 2004.

SEDA 2016. Rapportage 2015.

Wachtel,T. (2013). Defining Restorative. <http://www.iirp.edu/>